

AZ ÉGI TÜKÖR¹

Élt-éldegélt egy ember a feleségével, és egyetlen fiúgyermekükkel. Egyszer azt mondta a fiú a szüleinek:

– Meddig tûrjük még a nélkülözést? Engedjete el hazulról! Lehet, hogy valahol találok valami munkát, és megszabadítalak benneteket a szegénységtől.

Az anyja és az apja sokáig nem akartak ráállni, hogy elengedjék a fiukat, de ő csak hajtogatta a magáét, és végül felkészítették az útra. Az anyja könnyű és tápláló ételt készített neki, a legény beletette egy tarisznyába, a tarisznyát a vállára vetette, elbúcsúzott a szüleitől, és elindult szerencsét próbálni.

Ki tudja mennyit ment már, amikor elfogyott az ennivalója, amit magával hozott, és a fiút mardosni kezdte az éhség. Kiment az erdőszélre és szembetalálkozott egy farkassal. A legény elhatározta, hogy megöli a farkast, hogy csillapítsa az éhségét.

– Ne ölj meg – mondta a farkas –, inkább vakard meg a hasam az ujjaiddal, én pedig valamikor még segíteni fogok neked! A legény megvakarta a farkas hasát, és továbbment. Látja ám, hogy a földön ül egy sas. A sas megpróbált elrepülni, de nem tudott.

– Agyonütöm ezt a sast, és megeszem – mondta a fiú.

– Ehelyett inkább dobj fel egy ölnyire – felelte a sas –, és valamikor még megiszolgálom neked. A fiú feldobta a sast, az csapdosott néhányat a szárnyával, és elrepült. A fiú pedig továbbment. Megy és látja, hogy egy róka beleesett egy csapdába.

– Lehet, hogy megeszem a rókát? – mondja a fiú. – Meghalok az éhségtől.

– Hol láttak már ilyet, megenni egy rókát? – felelte a róka. Az én húsom nem alkalmas ételnek. Inkább szabadíts ki a csapdából, meglátod én is megiszolgálom neked.

Elengedte a rókát is. Ment, ment és elért a tenger partjára. Látja, hogy a hullámok partra vetettek egy nagy tokhalat.

– No, itt van ez, és én megeszem. – támadt a gondolat a fiúban, odaugrott és megragadta a tokhalat.

– Ne egyél meg engem! – mondta a hal. Bármikor előfordulhat, hogy te kerülsz nehéz helyzetbe, és akkor én meghálálom neked. Jót a jóért.

Megsajnálta a legény a tokhalat, visszadobta a vízbe. Hogy mennyit ment még, senki sem tudja, de nagy nehezen eljutott az aldar szálláshelyéig. Bement a szélső házba, ahol egy ördögös öregasszony lakott.

– Öreganyó, adj nekem szállást! – mondta a fiú.

¹ Az eredeti meséket oszétről oroszra fordította: Tajmuraz Szalamov, Megjelent a Darjal 2006. évi 5. számában

– Ha elfogadod a szegénységünket, vendégül látunk – válaszolta az öregasszony. Ottmaradt a legény az ördögös öregasszony házában. A háziasszony megvendégelte, amivel tudta, azután beszédbe elegyedtek.

– Az aldarunk lányáért a legkiválóbb kérők versenyeznek különféle országokból, de ő még senkinek sem adta a beleegyezését. Megparancsolta, hogy mindnek vegyék a fejét, és tűzzék a kerítéskaróra. Egyetlen szabad karó maradt – mondta az öregasszony.

– De miért ölette meg őket, mivel haragították meg annyira? – kérdezte a legény.

– Van egy égi tükre. Mindenkinek, aki feleségül kéri, azt a feltételt szabja: „Rejtőzz el háromszor, ahol akarsz! Meg foglak keresni az égi tükör segítségével. Ha nem találalak, azt jelenti, hogy a tiéd kell, hogy legyenek. De ha megtalállak, megparancsolom, hogy üssék le a fejed, és tűzzék a kerítéskaróra.”

– Nekem is szerencsét kell próbálnom – mondta az ifjú, és másnap elindult az aldar lányához. Ő azt mondta neki:

– Rejtőzz el háromszor! Ha nem találalak meg, azt jelenti, a tiéd kell, hogy legyenek. Ha megtalállak, leütik a fejedet, egy karó a kerítésben még szabad.

A legény ráállt. Kiment a tenger partjára. Kiúszott hozzá a tokhal és megkérdezte:

– Miben tudok segíteni neked?

– Rejts el engem a legmélyebb helyre! Az aldar lánya keresni fog az égi tükrét nézve. Ha megtalál, én elvesztem.

A hal kitátotta a száját, bekapta a legényt, és lemerült a tenger fenekére. Az aldar lánya vette a tükrét és keresni kezdte az ifjút. Kereste egész estig, és amikor leszállt a nap, meglátta a tenger fenekén. A tokhal visszahozta az ifjút a partra, és a szomorú legény visszament az aldar lányához.

– Nos, megtaláltál?

– Megtaláltalak. De holnap még egyszer elrejtőzhetsz.

A második napon a sashoz ment a legény.

– Szükségem van a segítségedre – mondta. Az aldar lánya keresni fog engem az égi tükrét nézve. Ha megtalál, a fejemet veszik. Rejts el engem valahol!

A sas elvitte őt a hét hegy mögé, és elbújtatta egy szikla alá. Az aldar lánya vette az égi tükröt, elkezdte forgatni minden irányba, aztán azt mondja:

– Nézzétek csak, a sas elrejtette a szikla alá a hét hegy mögött!

A sas visszavitte az ifjút az aldar kastélyához.

– Megtaláltalak téged – mondta a lány.

– Megtaláltál – ismerte el a legény.

– Nos, holnap még rejtőzz el, de ez az utolsó alkalom!

Elment az ifjú, hívta a farkast.

– Hol vagy farkas? Segítséget ígértél nekem, és sohasem volt olyan szükségem a segítségedre, mint most.

Megjelent előtte a farkas, és megkérdezte:

– Miben lehetek a segítségedre?

– Rejts el engem, valahova messzire! Holnap keresni fognak, és ha megtalálnak, nekem végem.

A farkas elvitte a távoli sűrű erdőbe, és elbújtatta az ágak alá. Az aldar lánya reggel vette az égi tükrét, és keresni kezdte a legényt. Kereste a földön, kereste a föld alatt, – a legény nem volt sehol. Megnézte a fekete sziklákon, a fehér hegyekben, de nem volt ott. A nap már lenyugvóban volt, már-már leáldozott, és akkor felkiáltott az aldar lánya:

– Megtaláltam! A szürke farkas elbújtatta a sötét erdőben az ágak alá.

Kihúzta a farkas a legényt az ágak alól, és visszavitte

– Nos, megtaláltalak? – kérdezte a lány.

– Megtaláltál – felelte az ifjú. – Az egyezségünk szerint megölelhetsz, de azt kérem: engedd meg, hogy még egyszer elrejtőzzek!

– Annak az embernek, aki a madarakkal, az állatokkal, sőt a halakkal barátságban van, természetesen megengedem, hogy még egyszer elrejtőzzön.

Elment a fiú a mezőre, és elkiáltotta magát:

– Róka! Ha te nem segítesz, elvesztem.

Megjelent előtte a róka:

– Mire van szükséged?

– Bujtass el úgy, hogy ne lehessen megtalálni!

– Menjünk az aldar várához! Ott a fal tövében ásunk egy gödröt, te elbújsz, én betakarlak földdel és kövekkel, magam pedig asszonnyá változom, ráülök és fenni fogok.

Úgy is tettek. Az aldar lánya reggel vette a tükröt, kezdett különböző irányokba nézelődni, megnézte az ég mind a négy sarkát – a messzeségben sehol sem látta a legényt. Kezdte közelebb keresni, és látja: egyenesen a vár tornyának fala tövében van egy gödör, ott bújt el a legény, a verem felett pedig egy asszony ül és kendert fon.

Elcsodálkozott a lány, de hogy ne csodálkozott volna. Hányan jöttek megkérni őt, és egyiknek sem volt annyi barátja, mint ennek a legénynek.

A legény pedig, fejét lógatva, elment az ördögös öregasszony házához, és elmesélte a baját.

– Vendégem – mondta az anyóka –, csináljunk így! Menj el az aldar lányához, és kérd meg, hogy engedjen neked még egy próbálkozást! Lehet, hogy ezúttal szerencséd lesz.

A leány engedélyezett még egy próbálkozást az ifjúnak. Reggel az ördögös öregasszony azt mondja a vendégének:

– Megcsapdoslak egy nemezostorral, és te átváltozol agárrá. Elmegyünk az aldar palotájába. Amikor a lánya keresni kezd téged, te a háta mögött állsz. Ő forgatni kezd a tükröt, te végig legyél a háta mögött, hogy a tükör ne kapjon el!

Vette az öregasszony a nemezostort, megcsapdosta a fiút, és az egy szép agárrá

változott. Elment az öregasszony a kutyával az aldar udvarába. Az aldar lánya és a szolgálói megőrültek a kutyának, simogatni kezdték, az agár pedig nem nézett a szolgálókra, nem hagyta el az aldar lányát.

Vette a lány az égi tükröt, kezdte benne keresni. Ahogy forgolódott a tükörrel, a kutya úgy mozgott a háta mögött, hogy elbújt mögé a tükör elől. Nézi a lány a tükröt – a legény nem látható sehol. Régen elmúlt dél, már a nap is lenyugodott, a lány egyre kereste. Végül leengedte a tükröt, és így szólt:

– Gyere elő, nem talállak. Úgy látszik, a tiéd kell legyenek.

Akkor az ördögös öregasszony megcsapdosta a kutyát a nemezostorral – és az agár visszaváltozott legénnyé.

Az aldar megáldotta a lányát és az ifjú vejét, aranyat és drágaságokat adott nekik, az anyóka pedig nekik ajándékozta a nemezostorát.

A legény és fiatal felesége felültek a magától járó szekerekre, és hazautaztak. A szülei ez idő alatt már nagyon megöregedtek. A fiú megcsapkodta őket a nemezostorral, és újra fiatalok lettek.

És élnek, éldegélnek mind a mai napig.

A TETŰ ÉS A BOLHA²

Réges-régen élt egy tetű és egy bolha. Búzát vetettek a tóparton. Learatták, kiscsépelték, ám amikor osztozkodni kezdtek nem tudtak megegyezni. Ekkor az agyafűrt bolha azt ajánlotta:

– Gyerünk, ugorjuk át a tavat! Aki átugorja, azé az egész búza, a másiké másfél szem.

– Jó. Legyen úgy – állt rá a tetű.

A hosszúlábú bolha ugrott, és a túlsó parton termett. A tetű összeszedte az erejét, ugrott, és mi történt: beletocsant a vízbe a tó közepén.

– Bolha, barátom! Elpusztulok! Segíts gyorsan!

Hagyhatta-e a bolha a tetűt a bajban? Rohant a disznóhoz.

– Disznó, adj nekem gyorsan egy sörtét, kihúzom a barátomat a tóból!

A keményszívű disznó azt mondta a bolhának:

– Előbb hozz nekem makkot!

Elrohant a bolha a tölgyfához.

– Tölgyfa, adj nekem makkot! A makkot megeszi a disznó, a disznó ad nekem sörtét, én pedig kihúzom a barátomat a tóból.

– Jó, de a héja ne szálljon rám! – mondja a tölgyfa.

A bolha a hétéhez fordult:

² Megjelent a Darjal 2006.évi 3.számában.

– Héja, ne ülj a tölgyfára! A tölgy makkot ad nekem, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét, én kihúdom a barátomat a tóból.

A héja azt mondta:

– Előbb hozz nekem egy csibét!

Rohant a bolha a tyúkhoz.

– Tyúk, adj nekem egy csibét! A csibét megeszi a héja, a héja nem száll rá a tölgyfára, a tölgyfa ad makkot, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét, és én kihúdom a barátomat a tóból.

Azt mondja a tyúk:

– Előbb hozz nekem kölest!

Rohan a bolha a hombárhoz.

– Hombár, adj nekem kölest! A kölest felcsipegeti a tyúk, a tyúk ad csibét, a csibét megeszi a héja, a héja nem száll a tölgyfára, a tölgy ad makkot, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét, én kihúdom a barátomat a tóból.

Azt mondja a hombár:

– Jó, de az egér ne rágjon ki!

A bolha odarohant az egérhez:

– Egér, ne rágd ki a hombárt! A hombár kölest ad, a kölest a tyúk felcsipegeti, a tyúk csibét ad, a csibét megeszi a héja, a héja nem száll rá a tölgyfára, a tölgy makkot ad, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét, én kihúdom a barátomat a tóból.

Azt mondja az egér:

– De a macska ne vadásson rám!

A bolha megtalálta a macskát:

– Macska ne üldözd az egeret! Az egér nem rágja meg a hombárt, a hombár kölest ad, a kölest felcsipegeti a tyúk, a tyúk csibét ad, a csibét megeszi a héja, a héja nem száll rá a tölgyfára, a tölgy makkot ad, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét ad, én kihúdom a barátomat a tóból.

Azt mondja a macska:

– Először hozzál nekem tejet!

Rohan a bolha a tehénhez:

– Tehén, adjál tejet! A tejet kilefetyeli a macska, a macska nem kezdi üldözni az egeret, az egér nem fogja kirágni a hombárt, a hombár kölest ad, a kölest felcsipegeti a tyúk, a tyúk csibét ad, a csibét megeszi a héja, a héja nem száll rá a tölgyfára, a tölgy makkot ad, a makkot megeszi a disznó, a disznó ad sörtét ad, és én kihúdom a barátomat a tóból.

Azt mondja a tehén:

– Hozz nekem szénát!

Megtalálta a bolha a kaszásokat, kérlelni kezdte őket:

– Kaszások, adjatok nekem szénát! A szénát megeszi a tehén, ad érte tejet, a tejet fellefetyeli a macska, a macska nem fogja üldözni az egeret, az egér nem rágja ki a hombárt, a hombár kölest ad, a kölest felcsipegeti a tyúk, a tyúk csibét ad, a csibét

megeszi a héja, a héja nem száll rá a tölgyfára, a tölgy makkot ad, a makkot megeszi a disznó, a disznó sörtét ad és én kihúzom a barátomat a tóból.

– Hozz nekünk pirogot!

Elugrált a bolha a faluba, elmondott mindent egy asszonynak. Úgy látszik, Isten jóra teremtette az embert, az asszonyt pedig az emberiség ékességére, az ő jó szíve a világ szépsége, az élet forrása. Végighallgatta az asszony a bolhát, és azt mondta:

– Jól van, nekem ennyi elég. Te pedig addig ringasd a gyermeket a bölcsőben!

A bolha ringatni kezdte a bölcsőt, egyszer sem csípte meg a babát, elfelejtkezett a szokásáról.

A háziasszony megsütötte a pirogot, a bolha elvitte a kaszásoknak, azok adtak neki egy nyaláb szénát, elvitte a bolha a szénát a tehénnek, a tehén adott tejet, a macska fellefetyelte a tejet, és felhagyott az egér üldözésével, az egér abbahagyta a hombár rágcsálását, a hombár kölest adott, a tyúk felcsipegette a kölest, adott csibét, a csibét megette a héja, nem szállt rá a tölgyfára, a tölgy makkot adott, a makkot megette a disznó, adott a bolhának sörtét, és ezzel a sörtével a bolha kihúzta a tóból a tetűt.

Ahogy megegyeztek, a tetű magához vette a másfél búzaszemet, az összes többi búza a bolháé maradt.

A tetű, bár elég buta volt, de megértette: a gyengének ravaszság nélkül nehéz megélnie. Keresnie kell egy magánál butábbat. Beletette a másfél magot egy bórzsákba, felfújta, a hátára vetette, és elindult az aldar városa felé. Betért a szélső házhoz, a zsákot letette a földre, maga pedig bement a házba, mintha otthon lenne. A kakasok és tyúkok, meglátva a zsákot, azt hitték élelem van benne, csipkedni kezdtek, és az összes levegő kijött a zsákból.

A tetű pedig szándékosan hosszan időzött a házban, beszélgetett erről-arról, aztán búcsúzni kezdett. Kiment az udvarra, és látja: a zsák üresen hever. A tetű jajgatni kezdett:

– Jaj, nekem! Jaj! Minden gabonám, egy teli zsákkal! Megették a tyúkjaitek! Jaj, jaj, teljesen kifosztottak, koldussá tettek! A házamat lerombolták, koldusbotra juttattak!

– Ó, ne sírj tovább, kárpótolunk a veszteségedért – mondta a házigazda. – Válaszd ki magadnak bármelyik tyúkot!

A tetű kiválasztotta a legszebb tyúkot, beletette a zsákba és továbbállt. Ment, mendegélt, elérkezett a következő udvarhoz. A zsákot a tyúkkal betette a birkák közé, ő maga pedig bement a házba. Ebben a házban szintén elidőzött, és amikor kiment, látta, hogy a birkák felöklelik a zsákot a tyúkkal.

– Ó, mekkora nyomorba döntötték a házamat a birkáitek! Megsemmisítettek mindent, amit hosszú éveken át gyűjtöttem, minden vagyonomat!

– Ne bánkódj annyira, vegyél el a tyúk helyett egy bárányt!

A tetű magával vitte a bárányt. Bement a következő udvarba, odakötötte a bárányt

a hízott tinók közé, és maga ismét bement a házba. Ott ismét elidőzött, és amikor kijött, látja, hogy a tinók felöklelték a szarvukkal a bárányt.

– Jaj, jaj, mit csináltak a tinóitok!

Az lett a vége, hogy erről az udvarról elvitt egy tinót. A tetű azon kezdett gondolkodni, hogy hol kellene éjszakáznia, és estére az aldar udvarába ért. A tinót beterelték az istállóba, a tetűt pedig bevezették a vendégházba.

– Hogyan, hát vendég vagyok én itt? Én távoli rokon vagyok, ezért bemegyek a házba.

Az aldarnak volt hét lánya, egyik szebb, mint a másik. Selyemruha volt mindegyiken, lábukon piros szattyánpapucsok, mellükön aranycsatok, a derekukon széles ezüstövek, és az öveken kis török függtek. A tetű egész este különféle játékokat játszott az aldar lányával, és amikor eljött a nyugovóra térés ideje, velük együtt vetettek neki ágyat. Amikor a lányok elaludtak, a tetű odalopakodott közülük a legszebbhez, kihúzta a törét a hüvelyéből, kiment az istállóba és megölte a saját tinóját. Aztán visszatért, visszatette a tört a hüvelybe, ő maga lefeküdt az ágyába, és mintha mi sem történt volna, aludt reggelig.

Reggel felkészült az útra, bement az istállóba és kiabálni kezdett:

– Óh, óh! Jaj, jaj! Lám, hogy bánnak az aldar házában a vendéggel. A tinómnak, a családom eltartójának, a támaszomnak, az aldar lányai közül valamelyik elvágta a torkát, és ő maga nyugodtan lefeküdt aludni. Nem hiába ijedtem meg mindjárt a késeiktől! –

– Hogyhogy? – mondta az aldar és a felesége. – Ki merészelt ilyet tenni? Ha valaki a lányaink közül ilyen gátlástalanul megkárosította a vendéget, a tetű vigye magával! Vizsgáljátok meg a töreiket!

Megvizsgálták, és a középső lány – a szépséges Dudu – töre véres volt.

– Vidd őt magaddal! —mondta az aldar.

A tetű beletette a szépséges Dudut a zsákba, a zsákot feldobta a hátára, és elindult táncolva a városból.

Ment a tetű az úton, a zsák a hátán, a zsákban a lány. Ment a tetű, és vidáman énekelt:

Másfél magért tyúkocska,
Tyúkocskáért bárányka,
Báránykáért tinócska,
Tinócskáért szép leány.

– Ugye, Dudu! – és megcsókolta a leányt.

Ment magában tovább, ment és újra rázendített:

Másfél magért tyúkocska,
Tyúkocskáért bárányka,
Báránykáért tinócska,
Tinócskáért szép leány.

– Ugye, Dudu? – és megcsókolta.

Így, vidáman énekelve és táncolva érkezett el estére a pásztorokhoz. A pásztorok a hegyekben töltik a napjaikat, zöld rétek között, vidámak és egészségesek, és szeretik megtréfálni az utazókat. Levágtak egy birkát, megvendégelték a tetűt saslikkal, és lefektették aludni.

Amikor a tetű elaludt, a pásztorok kiengedték a zsákból a szépséges Dudut, és a helyére tettek egy kutyát. Reggel újtára bocsátották a tetűt.

Ment a tetű magában tovább, és újra rázendített:

Másfél magért tyúkocska,

Tyúkocskáért bárányka,

Báránykáért tinócska,

Tinócskáért szép leány.

– Ugye, Dudu?

Beledugta a fejét a zsákba, ott volt a kutya, és az agyaraival elkapta a pofáját.

Fordította: Wirth Lajos

Kovács Szilvia

ALÁN DINASZTIKUS KAPCSOLATOK A 11-12. SZÁZADBAN

A Kaukázus, valamint előtere és az ott élő népek minden történelmi korban jelentős szerepet tölthettek be. Itt találkozott Kelet és Nyugat, a kereszténység és az iszlám, a római, majd bizánci és a keleti, valamint az iráni és török civilizáció. Az Észak-Kaukázusban élő – a Magyar Királyság területén a 13. században megjelent iráni nyelvű népességnek, a jászoknak az ősei, – alánok területe a középkorban stratégiaileg rendkívül fontos volt. Államuk ugyanis földrajzilag különböző birodalmak keresztútjának számító térségben feküdt. Ennek következtében a 7-10. század folyamán a Kaukázus megszerzéséért folytatott harcokban meghatározó volt a szerepük. A 10. században, a Kazár Kaganátus bukása után az Észak-Kaukázus központi részén a legerősebb hatalomnak számított. Feltételezhető, hogy sok szomszédos kaukázusi törzs tartozott a fennhatóságuk alá. Legfontosabb központjukat, Magaít régebb Minorsky csecsen-ingus területre lokalizálta (Minorsky 1958, 107). A legújabb kutatások nyomán azonban Nizsne-Arhizzal, egy ma már csak romjaiban álló erőddel azonosították, amely Bolsoi Zelencsuk folyó mentén van karacsáj-cserkesz területen (Allsen 1987-1991, 19). A Kaukázustól délre fekvő területekkel a Dariel-hágón (Alán-kapun) és Dagesztánon keresztül tartották a kapcsolatot.

A 10. században Bíborbanszületett Konstantin szerint a térség korábbi nagyhatalmának számító kazárokat az úzok mellett az alánok is meg tudják támadni. Sőt a 9. század végén és 10. század elején még hatalmas kazárok Krím-félsziget elleni támadásait is meg tudják akadályozni, ha szükséges (DAI 62-65). A kazárok elleni alán-bizánci szövetségről egy névtelen kazár levél Haszdai ibn Sapruthoz is említést tesz (Golb 1982, 114-115; vö. Golden 1980, 94-96; Hunyadi 2001, 168-169). Az alán uralkodó a 10. században egyike volt a császár „lelki fia” cím viselőjének. A másik két császári vazallus, akit e címmel ruháztak fel, a Balkán-félszigeten fontos bolgár cár, valamint a kis-ázsiai területeken szintén jelentős szerepet betöltő örmény király volt (Obolensky 1999, 221).

Annak ellenére, hogy a 11-12. század folyamán Bizánc szempontjából csökkent valamelyest korábbi jelentőségük, még mindig számottevő szerepet tölthettek be a Kaukázusban. Ez az időszak az alánok történelmében lényegében a komolyabb katonai konfliktusok nélküli stabil külpolitikai körülményekkel jellemezhető. Ebben az időszakban a szomszédos hatalmakkal való kapcsolataikban gyakoribbá válnak a dinasztikus házasságok.

A térség korábbi nagyhatalmai közül továbbra is kapcsolatban álltak a Bizánci